

DE RECENSIE VAN DE LEEK

De reis van Sint Brandaan (een reisverhaal uit de 12^e eeuw)

Vertaald door

Willem Wilmink

Uitg. Ooievaar, Amsterdam (1994), (2^e Hands via BOL.com of Boekwinkeltjes.nl)

The Brendan Voyage door Tim Severin (1978)

Diverse edities, ook in Nederlandse vertaling, (2^e hands via BOL.com of Boekwinkeltjes.nl)

Het verhaal over de wonderbaarlijke Sint Brandaan was een van de belangrijkste mythen/legenden uit de Middeleeuwen. Er blijken meer dan veertig verschillende versies van te bestaan in middeleeuwse handschriften in diverse talen. Een Amerikaanse geleerde heeft er heel zijn leven over gedaan om al die meer dan 40 handschriften tot op de komma met elkaar te vergelijken.

De vertaling van Wilmink is gebaseerd op het zgn. Comburgse Handschrift, dat in Stuttgart bewaard wordt; één van de 2 Middelnederlandse versies, met 2284 versregels in een strak metrum.

De belangstelling voor dit in Middelnederlands vertelde verhaal is pas in de vorige eeuw ontstaan. In 1941 kwam een eerste plan op tafel om voor een eigentijdse vertaling te zorgen. Door de oorlogsjaren ontstond veel vertraging en pas in 1949 verscheen de eerste hervertelling van het verhaal van de hand van Bertus Aafjes, met medewerking van de neerlandica en keltologe Dr. Maartje Draak. In 1991 wendde Wilmink zich tot een leerling van Maartje Draak met het verzoek of deze de vertalingen van Wilmink kritisch wilde bekijken. Deze W.F.Steenbergen stelde toen een groep studenten samen die wekelijks gezamenlijk Wilmink's vertalingen (zo'n 50 regels per keer) bekeken en annoteerden en dan terugstuurden, waarna Wilmink er weer een nieuwe versie van maakte. Wilmink maakte het zich daarbij moeilijk doordat hij ook het oorspronkelijke metrum en de regellengte wilde aanhouden. En uiteindelijk is het hem gelukt via meerdere tussenfasen en versies, waarvan er ook voorbeelden in de inleiding zijn verwerkt.

De uitgave is heel zorgvuldig: op de linkerpagina staat het door Wilmink gebruikte origineel, met in de kantlijn allerlei notities over de betekenis van voor ons onbekende woorden en op de rechterpagina regel voor regel de hervertelling, hier en daar ook nog met opmerkingen in de kantlijn over bijvoorbeeld Duitse teksten die een andere bewoonding hebben.

Het grappige is dat dit hele gebeuren ontstaan was doordat Willem, die zelf Nederlandse taal- en letterkunde had gestudeerd, aan het vertaalwerk was begonnen voor de eindexamenboekenlijst van zijn dochters!

Het is een fantastisch verhaal over de reis die een Ierse monnik met twaalf metgezellen maakte in de 5^e eeuw na Chr. In die tijd was een van de hoofddoelen van het Ierse monniksleven de "peregrinatio" de omzwervingen, een reis die iedere pelgrim zou moeten maken. Tijdens die reis overkomen Brandaan en zijn metgezellen de vreemdste gebeurtenissen. Ze komen op het eiland der vogels, het eiland van de schapen, ze stranden op een eiland met grote bomen dat later de rug van een enorme walvis blijkt te zijn, ze hebben een uitgebreid gesprek met Jeds, die zijn straf uitzit, ze praten met een heel klein mannetje op een rotspunt en ga maar zo door. Uiteindelijk keren ze ook nog behouden thuis.

Jarenlang zijn er vragen geweest of het niet zou kunnen zijn dat Sint Brandaan de eerste West-Europeaan zou zijn geweest die de kust van Noord Amerika heeft bereikt. Dat dat zeker Columbus niet was is duidelijk: de Vikingen (Erik de Rode en zijn zoon Leif Eirikson met name) waren al rond het jaar 1000 in New Foundland en hadden daar enkele jaren een nederzetting die wat op een handelspost leek.

Maar zou het kunnen dat nog wéér 500 jaar eerder de Ieren daar ook waren geweest?

Bij het denken daarover kom je uit bij Thor Heyerdahl, die met zijn vlot Kon Tiki aantoonde dat je vanuit Chili de grote Oceaan kon oversteken naar Polynesië, en die later de grote oversteek van Egypte maakte met een Egyptische papyrusboot naar Barbados in de Caraïben (de Ra-expeditie). Maar Heyerdahl heeft dit waagstuk niet geprobeerd.

Er was een Ier voor nodig, Tim Severin, om te proberen of de reis van Brandaan echt tot Noord-Amerika had gereikt.

Tim Severin is op zijn manier een ontdekkingsreiziger, vergelijkbaar met Thor Heyerdahl, in de zin dat hij beroemde reizen uit de geschiedenis heeft nagedaan en beschreven.

Zo heeft hij boeken op zijn naam staan over de Jason-reis (de zoektocht naar het Gulden Vlies), een reis met mongolen door Mongolië op zoek naar sporen van Djengis Khan en een zoektocht naar de route van de thuiskomst van Odysseus, om er maar een paar te noemen. Deze avonturier kreeg in 1975 het plan om de reis van Sinte Brandaan over te doen in een scheepje dat gebouwd was op dezelfde manier en met dezelfde materialen als in de tijd van Brandaan.

De Ieren gebruiken nog steeds zeer lichte boten met een elzenhouten frame en daaroverheen gespannen ossenhuiden, de zgn. curragh's. Wij hebben ze aan wal gezien toen we aan de westkust van Ierland reisden.

Het model van de huidige boten is nog als vroeger, maar ze worden niet meer van leer gemaakt. En de grote vraag was: hoe houdt leer zich in zout water? Daarvoor moest hij op zoek gaan naar ouderwetse leerlooiers en naar ouderwetse zadelmakers, die nog de techniek beheersten om twee lappen leer zodanig aan elkaar te naaien dat het geen water door zou laten.

Met veel moeite lukte dat; er waren nog een paar oude handwerkslieden die dit soort technieken beheersten. Het hele proces heeft veel van dit soort problemen opgeleverd (is er nog iemand die kan..... of die nog weet hoe.....), maar al die problemen konden worden opgelost.

Er waren uiteindelijk niet minder dan 20 ossenhuiden nodig om het frame mee te bekleden!

De nieuwe boot is gemaakt voor 4 mensen (en niet voor de 13 of nog veel meer uit sommige handschriften over Brandaan), en de curragh is uitgerust met twee masten en twee dwarsgetuigde zeilen. met op elk daarvan een enorm rood Iers Kruis

Ze vertrokken op 17 mei 1976 vanuit Brendan Creek in de Brendan Bay in het zuidoosten van Ierland, een stukje boven Cork, het schiereiland Dingle. Ze voeren naar het noorden langs de kust en staken toen over richting Schotland en voeren tussen de eilanden van de Hebriden door om uiteindelijk in de Fåroer Eilanden aan te komen. Daar kwamen ze aan op 24 juni en daar zijn ze een week gebleven omdat één van de bemanningsleden maar tot dan kon varen en er een andere aan boord kwam.

Op 4 juli zijn ze vertrokken richting IJsland en op 15 juli kwamen ze daar al aan, omdat ze machtige oostenwinden in de zeilen hadden, zodat veel zeemijlen per dag konden worden gemaakt.

In Reykjavik zijn ze van boord gegaan omdat de windverwachtingen voor de maanden die volgden zeer ongunstig waren om richting New Foundland te gaan en het ook al snel te koud zou worden. Op 7 mei 1977 zijn ze weer vertrokken voor de grote oversteek richting Canada. In de eerste dagen zat het mee wat de wind betreft, maar tussen 17 en 23 mei zijn ze nauwelijks iets opgeschoten. Op de kaarten in het boek wordt precies aangegeven hoeveel ze hebben afgelegd en waar precies de positiepeilingen waren. In die week zijn ze een aantal keren net zo ver teruggewaaid als ze vooruitgekomen waren.

In die periode kregen ze ook een lek, een stiksel was gescheurd. Dit is half overboord hangend door een van de 4 genaaid in het ijzige water, waarin hij soms door hoge golven bijna kopje onderging. Maar hij moest wel; het was letterlijk repareren of verzuipen!

Na de heen-en-weer reis rond 20 mei kregen ze ineens de wind goed in de zeilen en ze voeren met hoge snelheid langs Groenland. Van 1 juni tot 12 juni was het weer behelpen met forse tegenwind, maar daarna ging het weer voorspoedig, zodat ze op 26 juni in New Foundland vlak bij de plaats Gander aan land kwamen. Het was ze gelukt; het bewijs was geleverd dat je in een Ierse curragh de oversteek kon maken!. Natuurlijk bewijst dit niet dat dat ook Brandaan was gelukt, maar het maakt de mogelijkheid dát hij dat had gedaan veel aannemelijker.

Reinier Katgert

PS; ik kreeg er in Ierland nog een CD bij: een Suite voor Uilleann Pipe (een Ierse doedelzak) en symfonieorkest, gebaseerd op het boek. Ook prachtig!